

Ἡ Ἀκολουθία τῆς ἐπισκοπικῆς χειροτονίας στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία

IΩB GETCHA*

Ἡ ἐπισκοπικὴ χειροτονία στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, μείζον γειγονὸς στὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ, βιώνεται καὶ ἐκφράζεται στὴ λειτουργικὴ πράξη τῆς Ἐκκλησίας. Στὴν τελετουργία αὐτὴ μποροῦμε νὰ διακρίνουμε πέντε στάδια, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἓνα βαθύτατο λειτουργικὸ χαρακτήρα: 1) τὴν ἐκλογή, 2) τὸ μικρὸ καὶ τὸ μεγάλο μῆνυμα, 3) τὴν Ὁμολογία τῆς πίστεως, 4) τὴν ἐπίθεση τῶν χειρῶν (χειροτονία), καὶ 5) τὴν ἐνθρόνιση. Ἀπὸ τὰ πέντε αὐτὰ στάδια μόνο τὸ τρίτο καὶ τὸ τέταρτο εἶναι ἀντικείμενο μιᾶς λεπτομεροῦς περιγραφῆς στὸ Ἀρχιερατικόν. Ἐντούτοις, τὰ ἄλλα στάδια, γιὰ τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν διάφορες διατάξεις στὰ λειτουργικὰ χειρόγραφα, γίνονται ἀντικείμενο λεπτομεροῦς περιγραφῆς στὸν πλούσιο λειτουργικὸ ὑπομνηματισμὸ τοῦ Συμεὼν Θεσσαλονίκης (ΙΕ΄ αἰ.). Ἄλλωστε, ὁ λειτουργικὸς τους χαρακτήρας δὲν καταργήθηκε στὴ σύγχρονη πράξη, τουλάχιστον στὴν πράξη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Τὸ ρωσικὸ Ἀρχιερατικόν (*Tchinonnik*) προβλέπει, πέραν τοῦ τρίτου καὶ τετάρτου σταδίου, μία λειτουργικὴ διαδικασία στὸ δεύτερο στάδιο, τὴν ὁποία ἀποκαλεῖ «ἀνάδειξη» (*narečenie*).

Ἐπιλέξαμε νὰ περιγράψουμε στὴν παρούσα μελέτη τὰ πέντε τελευταῖα στάδια, δίνοντας μεγαλύτερη ἔμφαση στὸ τρίτο καὶ στὸ τέταρτο καὶ τονίζοντας τὶς συστατικὲς ἀκολουθίες, οἱ ὁποῖες προβάλλουν τὸ ἐπισκοπικὸ λειτούργημα.

I. Ἡ ἐκλογή

Ἡ διαδικασία ἐκλογῆς ἐπισκόπου («τάξις ἐπὶ τῆς ψήφου ἀρχιερέως») ἀπὸ τὴ Σύνοδο προσλαμβάνει, τουλάχιστον στὴν πράξη τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἓνα σαφῆ λειτουργικὸ χαρακτήρα. Ὅπως μαρτυρεῖ

---

* Ὁ Ἰώβ Getcha εἶναι ἀρχιεπίσκοπος Τελμησοῦ καὶ καθηγητὴς τοῦ Ἰνστιτούτου Μεταπτυχιακῶν Σπουδῶν Ὁρθοδόξου Θεολογίας στὸ Chambésy τῆς Ἑλβετίας.

ὁ Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ἡ σχετικὴ χειρόγραφη παράδοση καὶ ἡ σύγχρονη πράξη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἡ ἐκλογή γίνεται στοὺς ναοὺς ἢ σὲ παρεκκλήσιο πρὸς τῆς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ, τὴν ὁποία θυμιᾷ ὁ πρῶτος τῶν ἐπισκόπων καί, μετὰ τὴν ψαλμωδία τῶν τροπαρίων τῆς Πεντηκοστῆς, ἐκφωνῶν τὴν *ἐκτενῆ* καὶ τὴν *ἀπόλυσιν* τῆς Πεντηκοστῆς¹. Οἱ ἀκολουθίες αὐτὲς δηλώνουν ὅτι ἡ ἐκλογή τοῦ ἐπισκόπου ἔχει ὡς κέντρο τῆς τὸν Χριστό, ἀφοῦ ὁ ἐκλεγείς ἐπιλέχθηκε γιὰ τὴν ἄσκηση τοῦ λειτουργήματος, τῆς ἐπισκοπῆς «*εἰς τύπον καὶ τόπον Χριστοῦ*»², ἥτοι γιὰ νὰ ἐνεργεῖ τὸ ἀρχιερατικὸ ἀξίωμα τοῦ Χριστοῦ, τοῦ μόνου *Μεγάλου Ἀρχιερέως* τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλωστε, οἱ ἀκολουθίες αὐτὲς τόνιζον ὅτι ἡ ἐκλογή του γίνεται μὲ τὸν φωτισμὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅπως κατὰ τὴν ἐπιφοίτησή του στοὺς ἀποστόλους τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς γιὰ τὴν ἀποστολή τους νὰ κηρύξουν τὸ Εὐαγγέλιο στὸν κόσμον. Ἔτσι, ἡ ληφθεῖσα ἀπὸ τὸν Πατέρα ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία μεταδόθηκε στοὺς ἀποστόλους κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μεταδίδεται καὶ σήμερα μὲ τὴν τελετὴ τῆς ἐπισκοπικῆς χειροτονίας.

II. Τὸ Μικρὸ καὶ τὸ Μεγάλον Μήνυμα

Ἡ ἐκλογή συνδέεται μὲ τὶς τελετὰς τοῦ μικροῦ καὶ τοῦ μεγάλου μηνύματος («*τάξις τοῦ μικροῦ καὶ τοῦ μεγάλου μηνύματος*»)³, οἱ ὁποῖες ἀντιστοιχοῦν σὲ ὀρισμένες λεπτομέρειες πρὸς τὴν περιγραφόμενη στοὺς Ἀρχιερατικὸν (*Tchinovnik*) τῆς Μόσχας τελετὴ τῆς ἀναδείξεως (*narecenie*). Ἡ ἐκλογή αὐτὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν ἀνακοίνωση τῆς ἐκλογῆς του στοὺς ἐκλεγέντα ἀπὸ τὴν Σύνοδο ἐπίσκοπο, ὅπως ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὴν ἀνακοίνωση στὴν τοπικὴ Ἐκκλησία τοῦ νέου ἐπισκόπου τῆς. Κατὰ τὴν πράξη τῆς *Μεγάλης Ἐκκλησίας* τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ *Μικρὸ μῆνυμα* γίνεται συνήθως στὴν αἴθουσα συνεδριῶν τῆς Συνόδου, ἐνώπιον τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν μετεχόντων στὴν ἐκλογή του ἐπισκόπων. Ὁ ἐκλεγείς ἐπίσκοπος, μετὰ τὴν ὑπόκλιση ἐνώπιόν του Πατριάρχου καὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ τὴν ἀνακοίνωση τῆς ἐκλογῆς του, ἀπευθύνει μίαν σύντομη Ὁμιλία, στὴν ὁποία ἐκφράζει εὐχαριστίες γιὰ τὴν ἐπιδειχθεῖσα πρὸς αὐτὸν

1. ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, *Περὶ τῶν ἱερῶν χειροτονιῶν* 141. PG 155, 400D-404A. A. NESELOVSKI, *Чинги хиротесий и хиротониѝ*, Kamianets-Podol'sk, 1906, σ. 229-230.

2. Βλ. ΙΓΝΑΤΙΟΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ, *Πρὸς Μαγνησιεῖς*, VI, 1. SC 10bis, 82-84.

3. ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, *Περὶ τῶν ἱερῶν χειροτονιῶν* 146-147. PG 155, 405B-408B. NESELOVSKI, ὅπ. π., σ. 231; 251-254.

έμπιστοσύνη, αποδέχεται την άνατεθείσα άποστολή και ζητεί τη βοήθεια του Θεού, ύποτασόμενος ἔτσι στην άπόφαση της Συνόδου και στη θέληση του Θεού. Τέλος, ύπογράφει την πράξη έκλογής στον πατριαρχικό κώδικα.

Στή συνέχεια, οί συνοδικοί άρχιερείς με τον έκλεγέντα έπίσκοπο μεταβαίνουν στον Πατριαρχικό ναό για την τελετή του *Μεγάλου Μηνύματος*, όπου τελούνται τά δύο μέρη της σύντομης αυτής τελετής, ήτοι τó *πρώτο μέρος*, στο όποιο προΐσταται ó πρώτος μετά τον Πατριάρχη από τούς συνοδικούς άρχιερείς, και τó *δεύτερο μέρος*, στο όποιο προΐσταται ó νεοεκλεγείς έπίσκοπος. Μετά την ψαλμωδία των σχετικών ύμνων της Πεντηκοστής (*Τροπάριον και Κοντάκιον*), ó τελετουργός, περιβεβλημένος τά λειτουργικά άμφια, θυμῶ τις εικόνες και έκφωνεί την έκτενή και την άπόλυσιν της Πεντηκοστής, γι' αυτό εἶναι πολύ σημαντική και ή ἔνταξη στην τελετή λειτουργικών κειμένων της Πεντηκοστής. Ο γραμματέας της Ἱερῆς Συνόδου ανακοινώνει στον έκλεγέντα έπίσκοπο την έκλογή του, μετά την όποία ó εκλεγείς δηλώνει την άποδοχή του. Άμέσως μετά γίνεται ó πρώτος άσπασμός της εἰρήνης μεταξύ του εκλεγέντος και κάθε συνοδικού άρχιερέως. Τό άρχιερατικόν της Μόσχας (*Tchinovnik*) έχει μία όμοια, αλλά πιό άπλή διαδικασία⁴.

III. Ἡ Ὁμολογία της πίστεως

Ἡ τελετή της Ὁμολογίας της πίστεως λαμβάνει χώρα κατά την ήμέρα της χειροτονίας στα πλαίσια της θείας Λειτουργίας και έκτυλίσσεται στο κέντρο του ναού, όπου κάθονται ó Πατριάρχης και οί συμμετέχοντες στη χειροτονία έπίσκοποι. Ο εκλεγείς έπίσκοπος, φέρων τά άρχιερατικά άμφια και τó έπιγονάτιον, οδηγείται ένάντιόν τους από δύο κληρικούς (ένας από αυτούς εἶναι συνήθως ó χαρτοφύλαξ) και τοποθετείται επάνω σε ένα άπλωμένο τάπητα, στον όποιο δηλώνονται τρεις ποταμοί (*σύμβολα της όρθῆς διδασκαλίας*), μία πόλη (*σύμβολο της τοπικής Ἐκκλησίας*) και ένas άετός (*σύμβολο της έπισκοπικής έξουσίας*)⁵. Ο εκλεγείς έπίσκοπος φέρει εις τάς χείρας του τó Εὐαγγελιάριον, στο όποιο ύπάρχει μία ύπογεγραμμένη από αυτόν ιδιοχείρως Ὁμολογία πίστε-

4. Βλ. *Tchinovnik*, vol. 2, Moscou, 1983, σ. 5-9; *Grand Euchologe* (Traduction française de Denis Guillaume). Rome, 1992, σ. 770-771.

5. ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, *Περί των ίερών χειροτονιών* 199-203. PG 155, 408C-412D. NESELOVSKIJ, Op. cit. p. 231-233; 254-257. *Archieratikon*, Athènes, 1994³, σ. 87-92; *Tchinovnik*, τ. 2, σ. 9-19; *Grand Euchologe* (Trad. Denis Guillaume), σ. 761-766; σ. 771-774.

ως, γι' αυτό λέγει, συμφώνως πρὸς τὸ Ἀρχιερατικόν, «Ὁ (δεῖνα), ἐλέω Θεοῦ ἐψηφισμένος τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως (δεῖνος), οἰκεία χειρὶ προέταξα».

Στὴ συνέχεια ἀναγιγνώσκει τρεῖς Ὁμολογίες πίστεως, ἦτοι τὸ Σύμβολον Νικαίας - Κωνσταντινουπόλεως, μία Ὁμολογία πίστεως γιὰ τὴ τριαδολογικὴ διδασκαλία καὶ μία Ὁμολογία πίστεως γιὰ τὴ χριστολογικὴ διδασκαλία. Ὁ ἐκλεγείς ἐπίσκοπος ὁμολογεῖ ἐπίσης τὴν πίστη του στὴ διδασκαλία τῶν Πατέρων καὶ τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν συνόδων, στοὺς ἰ. κανόνες καὶ στὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Ἔτσι, διακηρύσσει ὅτι, «προϋργαίτατα δὲ μοι ὁμολογεῖται, ἵνα τηρῶ τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης, πάντα μὲν, ὅσα ἢ μία, ἅγια, καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία τῶν Ὁρθοδόξων πρεσβεύουσα δογματίζει, ταῦτα πρεσβεύων καγῶ καὶ πιστεύων, μηδὲν προστιθείς, μηδὲν ἀφαιρῶν, μηδὲν μεταβάλλων, μήτε τῶν δογμάτων, μήτε τῶν παραδόσεων, ἄλλα τούτοις ἐμμένων καὶ μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ ἀγαθῆς συνειδήσεως διδάσκων καὶ κηρύττων, πάντα δὲ ὅσα ἐκείνη κατακρίνουσα ὡς ἑτεροδιδασκαλίας ἀποδοκιμάζει, ταῦτα καγῶ ἀποδοκιμάζων καὶ ἀποδιοπομπούμενος διὰ παντός».

Συνεπῶς, ἡ τελετὴ τῆς Ὁμολογίας τῆς πίστεως ἀπὸ τοὺς ἐκλεγόμενους ἐπισκόπους δηλώνει ὅτι τὸ ἐπισκοπικὸ λειτούργημα συνίσταται τόσο στὴ διδασκαλία καὶ στὴν ὑπεράσπιση τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ὅσο καὶ στὴ διαφύλαξη τῆς παραδοσιακῆς τάξεως στὴ διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ τελετὴ τῆς Ὁμολογίας τῆς πίστεως, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ προϋπόθεση τῆς χειροτονίας, δηλώνεται στὸν κανόνα 18 τῆς συνόδου τῆς Καρθαγένης (419), ὁ ὁποῖος ὀρίζει ὅτι «χειροτονουμένου ἐπισκόπου ἢ κληρικοῦ, πρότερον ἀπὸ τῶν χειροτονούντων αὐτοὺς τὰ δεδομένα ταῖς συνόδοις εἰς τὰς ἀκοὰς αὐτῶν ἐντίθεσθαι, ἵνα μὴ, ποιοῦντες κατὰ τῶν ὄρων τῆς συνόδου, μεταμεληθῶσιν». Ἡ πράξις αὐτὴ κατοχυρώθηκε ἀργότερα (ΣΤ' αἰ.) καὶ στὴ Νεαρὰ 139⁶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ (527-565).

Μετὰ τὴν ἀνάγνωση τῶν τριῶν Ὁμολογιῶν πίστεως, ὁ ἐκλεγείς ἐπίσκοπος λέγει πάλι: «Ὁ (δεῖνα), ἐλέω Θεοῦ, ἐψηφισμένος τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως (δεῖνος), οἰκεία χειρὶ προέταξα», ἐνῶ οἱ δύο διάκονοι παραλαμβάνουν τὸ Εὐαγγελιάριον καὶ ψάλλοντες: «Κέλευσον, κελεύσατε, κέλευσον Δέσποτα ἅγιε», τὸν ὀδηγοῦν πρὸς τὸν Πατριάρχη (ἢ τὸν προεστῶτα τῆς χειροτονίας μητροπολίτη), ὁ ὁποῖος τὸν εὐλογεῖ, λέγων: «Ἡ χάρις τοῦ παναγίου καὶ ζωοποιοῦ Πνεύματος, διὰ τῆς ἡμῶν ταπεινότητος προχειρίζεται σὲ μητροπολίτην (ἀρχιεπίσκοπον, ἐπίσκοπον) τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως (δεῖνος)». Μετὰ ὁ ἐκλε-

6. P. JOANNOU, *Discipline générale antique*, τ. I, 2, Rome, 1962, σ. 232.

γείς επίσκοπος ασπάζεται τὸ χέρι τοῦ Πατριάρχου, ὁ ὁποῖος τὸν ασπάζεται στὸ μέτωπο καὶ στοὺς δύο ὤμους, ἐπαναλαμβάνει δὲ τὸ αὐτὸ μὲ κάθε ἓνα ἀπὸ τοὺς μετέχοντες στὴν χειροτονία τοῦ ἀρχιερεῖς. Ἔτσι, γίνεται ὁ δεῦτερος ἀσπασμὸς τῆς εἰρήνης μεταξὺ τοῦ ἐκλεγέντος καὶ τῶν παρόντων ἐπισκόπων.

Στὴ συνέχεια ὁ ἐκλεγείς τίθεται πάλι στὸν ἀετὸ τοῦ τάπητα καὶ δύο πρεσβύτεροι τὸν ὀδηγοῦν ἐκ νέου στὸν Πατριάρχη (ἢ τὸν προεστώτα τῆς χειροτονίας μητροπολίτη), ψάλλοντες: «Κέλευσον, κελύσατε, κέλευσον, Δέσποτα ἅγιε», ὁ ὁποῖος τὸν εὐλογεῖ, λέγων: «Ἡ χάρις τοῦ παναγίου καὶ ζωοποιοῦ Πνεύματος, ἔστω μετὰ σοῦ, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων», ἐνῶ οἱ μετέχοντες ἐπίσκοποι ἀσπάζονται πάλι τὸν ἐκλεγέντα ἐπίσκοπο. Ἔτσι, εἰσέρχεται στὸ ἰ. Βῆμα, ὅπου ἀναμένει τὴ στιγμή τῆς χειροτονίας του καὶ ἀρχίζει ἡ θ. Λειτουργία. Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι κατὰ τὴν πράξη τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως⁷, προβλέπονται νὰ ψάλλονται κατὰ τὴν τελετὴ οἱ ὕμνοι τῆς Κυριακῆς τῆς Πεντηκοστῆς, ἀνεξαρκῆτως τῆς ἡμέρας τοῦ ἔτους, κατὰ τὴν ὁποία τελεῖται ἡ χειροτονία, ἀφοῦ αὐτὴ παρέμεινε στὴ συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας ὡς μία νέα Πεντηκοστή, γιὰ νὰ τονίζεται ὁ πνευματικὸς χαρακτήρας τῆς τελετῆς τῆς χειροτονίας.

Τὸ Ἀρχιερατικὸν τῆς Μόσχας (*Tchinovnik*) ἔχει μία παρόμοια διαδικασία τῆς Ὁμολογίας τῆς πίστεως, καίτοι παρατηροῦνται ὀρισμένες διαφορὲς τοῦ κειμένου, οἱ ὁποῖες δηλώνουν τὴν ἐξέλιξη τῶν διαφορῶν ἐπεξεργασιῶν τῶν ἀκολουθιῶν τῆς χειροτονίας στὰ «Ἀρχιερατικά»⁸.

IV. Ἡ ἐπίθεση τῶν χειρῶν (χειροτονία)

Ἡ ἀκολουθία τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν γίνεται στὴν ἀρχὴ τῆς θείας Λειτουργίας, μετὰ τὸν Τρισάγιο ὕμνο, τὶς δεήσεις καὶ ἀκριβῶς πρὶν ἀπὸ τὰ βιβλικὰ ἀναγνώσματα⁹. Ἡ ἐπιλεγεῖσα στιγμή γιὰ τὴ χειροτονία δὲν εἶναι ἀσήμαντη. Ἡ στιγμή ἀντιστοιχοῦσε κατὰ τὴ χριστιανικὴ ἀρχαιότητα στὴν ἀρχὴ ἀκόμη τῆς

7. NESELOVSKIJ, ὄπ.π., σ. 254, Σημ. 103. Αὐτὴ ἡ πρακτικὴ ἀπαντᾷ ἐπίσης στὴν Ἐκκλησία τῶν Τεροσολύμων.

8. Βλ. *Grand Euchologe* (Trad. Denis Guillaume), σ. 770-771. Σχετικὰ μὲ τὶς ὁμολογίες πίστεως βλ. O. RAQUEZ, «Les confessions de foi de la chirotonie épiscopale des Églises grecques», *Traditio et progressio: Studi liturgici in onore del Prof. A. Nocent*, (St. Anselm 95), Rome, 1988, σ. 469-485.

9. Βλ. *Archieratikon*, σ. 92-95, *Grand Euchologe* (Trad. Denis Guillaume), σ. 766-769.

θείας Λειτουργίας, ἀφοῦ τὰ ἀντίφωνα τροπάρια καὶ ὁ Τρισάγιος ὕμνος ἦσαν στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα προήρχοντο ἀπὸ τὴν εἰσαγωγικὴ τελετουργία τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰσήχθησαν βραδύτερον στὴν ἀκολουθία τῆς θείας Λειτουργίας. Οἱ Ἀποστολικές Διαταγές (VIII, 4, 6- 5,11) ἐπιβεβαιώνουν ὅτι ἡ ἐπισκοπικὴ χειροτονία γινόταν πρὶν ἀπὸ τὴν ἔναρξιν τῆς θείας Λειτουργίας, ἀφοῦ ὁ νέος ἐπίσκοπος ὄφειλε στὴ συνέχεια νὰ προΐσταται σὲ αὐτὴ καὶ νὰ ἀπευθύνει τὸ κήρυγμα μετὰ τὰ βιβλικὰ ἀναγνώσματα: «Καὶ μετὰ τὴν προσευχὴν εἷς τῶν ἐπισκόπων ἀναφερέτω τὴν θυσίαν ἐπὶ τῶν χειρῶν τοῦ χειροτονηθέντος. Καὶ τῇ ἔωθεν ἐνθρονιζέσθω εἰς τὸν αὐτῷ διαφέροντα τόπον παρὰ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων, πάντων αὐτὸν φιλησάντων τῷ ἐν Κυρίῳ φιλήματι»¹⁰. Συνεπῶς, «μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Νόμου καὶ τῶν Προφητῶν, τῶν τε Ἐπιστολῶν ἡμῶν καὶ τῶν Πράξεων καὶ τῶν Εὐαγγελίων, ἀσπασάτω ὁ χειροτονηθεὶς τὴν Ἐκκλησίαν... καὶ μετὰ τὴν πρόσρησιν προσλαλησάτω τῷ λαῷ λόγους παρακλήσεως»¹¹.

Ἡ στιγμή λοιπὸν αὐτὴ προηγεῖται τῆς εὐχαριστιακῆς Λειτουργίας καὶ τῆς Λειτουργίας τοῦ λόγου καὶ τονίζει ἔτσι τὸν ρόλο τοῦ ἐπισκόπου τόσο ὡς τοῦ προεστώτος τῆς Εὐχαριστίας τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, ὅσο καὶ ὡς τοῦ βεβαιουμένου τὴν ὀρθότητά της, συμφώνως πρὸς τοὺς λόγους τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου Ἀντιοχείας, ὁ ὁποῖος διακήρυξε ὅτι «ἐκείνη βεβαία Εὐχαριστία ἠγείσθω, ἡ ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον οὔσα»¹², ὅπως καὶ τοῦ ἔχοντος τὸ πλήρες χάρισμα τῆς διδασκαλίας (Τίτ. 1-7-8). Τὸ ἀρχαιότερο βυζαντινὸ *Εὐχολόγιον* τοῦ Η' αἰῶνα (*Barberini gr. 336*) προέβλεπε ἐπίσης ὅτι ἡ ἐπισκοπικὴ χειροτονία γινόταν μετὰ τὸ *Τρισάγιο*. Συνεπῶς, ὁ ἐπίσκοπος χειροτονεῖται γιὰ νὰ βεβαιώνει τὴν Εὐχαριστία καὶ νὰ κηρύσσει τὸ Εὐαγγέλιο, γι' αὐτὸ οἱ τελετῆς τῆς χειροτονίας εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένες μετὰ τὴν θείαν Λειτουργία, ἐνῶ ὅλα τὰ ἄλλα μυστήρια, ἡ τελετὴ τῶν ὁποίων συνδέεται μετὰ τὴν Εὐχαριστία, ἔγιναν τελικῶς ἀνεξάρτητες τελετῆς.

Στὴ συνέχεια τῆς τελετῆς τῆς χειροτονίας, δύο πρεσβύτεροι ὀδηγοῦν πάλι τὸν ἐκλεγέντα ἐπίσκοπο στὸ κέντρο τοῦ ναοῦ, ὅπου λέγουν γιὰ τρίτη φορὰ: «Κέλευσον, κελεύσατε, κέλευσον Δέσποτα ἅγιε», καὶ μετὰ τὸν ὀδηγοῦν πρὸς τὴν Ὁραία Πύλη τοῦ εἰκονοστασίου, ὅπου παραλαμβάνεται ἀπὸ δύο ἐπισκόπους, οἱ ὁποῖοι τὸν περιφέρουν τρεῖς φορὲς γύρω ἀπὸ τὴν ἁγία Τράπεζα, ἐνῶ ψάλλονται τὰ καθιερωμένα στὴ χειροτονία τροπάρια: «Ἅγιοι Μάρτυρες, Δόξά σοι Χριστέ ὁ Θεός, καὶ τὸ Ἡσαΐα χόρευε. Σημειωτέον ὅτι ἡ τελευταία αὐτὴ

10. Ἀποστολικαὶ Διαταγαί, VIII, 5,9. SC 336, 148.

11. Ἀποστολικαὶ Διαταγαί, VIII, 5,11. SC 336, 150.

12. ΙΓΝΑΤΙΟΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ, Πρὸς Σμυρναίους, VIII, 1. SC 10, 138.

ἀκολουθία ἀπουσιάζει στοὺς Ἀρχιερατικὸ τῆς Μόσχας (*Tchinovnik*)¹³. Ἔχει διατυπωθεῖ ἡ ὑπόθεση ὅτι ἡ ρωσικὴ τελετὴ τῆς ἐπισκοπικῆς χειροτονίας στηρίχθηκε σὲ προγενέστερη παράδοση, στὴν ὁποία ἡ ψαλμωδία τῶν τροπαρίων αὐτῶν, μὲ τὴν τριπλῆ περιφορὰ γύρω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα, δὲν εἶχε ἀκόμη εἰσαχθεῖ στὶς ἀκολουθίες τῆς χειροτονίας¹⁴.

Ὁ Πατριάρχης (ἢ ὁ προεστὼς ἐπίσκοπος) ἴσταται πλέον πρὸ τῆς Ἁγίας Τραπέζης καὶ ὁ ἐκλεγείς ἐπίσκοπος γονατίζει δεξιὰ του πρὸ τῆς Ἁγίας Τραπέζης, μὲ τὸ πρόσωπό του στὰ διασταυρωμένα ἐπάνω στὴν Ἁγία Τράπεζα χέρια του. Ὁ προεστὼς τῆς χειροτονίας θέτει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὴν ἄκρη τοῦ Ὠμοφορίου, τὴ χριστολογικὴ σημασία τοῦ ὁποίου θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια, καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἀνοικτὸ μὲ τὰ κείμενα πρὸς τὰ κάτω, τὸ ὁποῖο κρατοῦν οἱ συλλειτουργοῦντες ἐπίσκοποι. Ἡ πράξις τῆς ἐπιθέσεως τοῦ Εὐαγγελίου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ χειροτονουμένου ἐπισκόπου μαρτυρεῖται ἤδη κατὰ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος ἀπὸ τὶς Ἀποστολικὰς Διαταγές, ἀλλὰ στὴν παλαιὰ ἀντιοχειανὴν πράξις τὸ Εὐαγγέλιον κρατοῦσαν οἱ διάκονοι καὶ ὄχι οἱ ἐπίσκοποι¹⁵. Ἡ πράξις τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν εἰδικότερα εἶναι ἡ πιὸ ἀρχαία παράδοση, ἀφοῦ μαρτυρεῖται ἤδη στὰ καινοδιαθηκικὰ κείμενα (*Πράξ.* 13, 1-5. *Α' Τιμ.* 4,14). Ὡστόσο, οἱ ἐπίσκοποι ἐπιθέτουν τὰς χεῖρας τους ὄχι ἀμέσως ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἐκλεγέντος στοὺς ἐπισκοπικὸν λειτουργημα, ἀλλὰ διὰ μέσου τοῦ Εὐαγγελίου. Βεβαίως, γνωρίζομε ὅτι στὴ λειτουργικὴ τελετουργία τὸ Εὐαγγέλιον συμβολίζει τὸν Χριστὸ παρόντα καὶ ἐνεργοῦντα, γι' αὐτὸ ἡ πράξις τῆς ἐπιθέσεως τοῦ Εὐαγγελίου στὴν κεφαλὴ τοῦ ἐκλεγέντος ἐπισκόπου σημαίνει ὅτι δέχεται τὴν ἐπίθεση τῶν χειρῶν τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸ τονίζει τὴν χριστολογικὴ ἔννοια τῆς ἐπισκοπικῆς χειροτονίας, ἀφοῦ ὁ χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος συνδέεται μὲ τὴν ἐπίθεση τῶν χειρῶν στὴν ἱερωσύνη τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως Χριστοῦ, τὸ ὁποῖο βεβαιώνουν μὲ τὴ συμμετοχὴ του οἱ ἔχοντες τὴν ἀποστολικὴ διαδοχὴ συλλειτουργοῦντες ἐπίσκοποι καὶ ἐκφράζουν ἔτσι τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας μέσα στὸν χῶρον καὶ στὸν χρόνον. Ὁ Συμεὼν Θεσσαλονίκης τονίζει ρητῶς ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον εἶναι ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, γι' αὐτὸ ὁ νέος ἐπίσκοπος, καθιστάμενος «εἰς τόπον καὶ τύπον Χριστοῦ» καὶ ἔχων αὐτὸν ὡς κεφαλὴ, γίνεται κεφαλὴ τῆς τοπικῆς του Ἐκκλησίας¹⁶.

13. TCHINOVNIK, τ. 2, σ. 19-27, *Grand Euchologe* (Trad. Denis Guillaume), σ. 774-776.

14. NESELOVSKI, ὅπ.π.,σ. 260.

15. Ἀποστολικαὶ Διαταγαί, VIII, 4, 6. SC 336, 142.

16. ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, *Περὶ τῶν ἱερῶν χειροτονιῶν* 206. PG 155, 416A-B.

Ὁ Πατριάρχης (ἢ ὁ προεστὼς ἐπίσκοπος) λέγει ἐκφώνως: «Ψήφω καὶ δοκιμασίᾳ τῶν ἱερωτάτων μητροπολιτῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων καὶ ἐπισκόπων, ἢ θεία χάρις, ἢ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα, προχειρίζεται τὸν θεοφιλέστατον πρεσβύτερον (δεῖνα) ἐπίσκοπον τῆς θεοσώστου πόλεως (δεῖνος), εὐξόμεθα οὖν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα ἔλθῃ ἐπ' αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ παναγίου Πνεύματος». Βρίσκουμε πάλι ἐδῶ, ἐκτὸς τῆς πρώτης φράσεως, τὸν ἴδιο τύπο τῶν ἄλλων χειροτονιῶν (διακόνου καὶ πρεσβυτέρου) τῆς βυζαντινῆς λειτουργίας («Ἡ θεία Χάρις...»). Ὁ τύπος αὐτὸς δὲν ἦταν στὴν ἀρχὴ προσευχῆ χειροτονίας, ἀλλὰ τὸ κείμενο μιᾶς ἐγγράφου βεβαιώσεως τῆς χειροτονίας, γι' αὐτὸ στὸ Ἀρχιερατικὸν μπορεῖ νὰ βρεθῆ ἡ ἀκόλουθη διατύπωση: «τοῦ ἀρχidiaκόνου ἢ τοῦ χαρτοφύλακος, λέγοντος τό: «Πρόσχωμεν» μετὰ τὴν ἐπίδοσιν τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ, ἀλλά, «εἰ πατριάρχης ἔστιν ὁ χειροτονῶν», τότε «ἔρχεται ὁ χαρτοφύλαξ ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους καὶ δίδωσιν αὐτῷ χάρτην ἐν ᾧ γέγραπται... ταῦτα» («Ψήφω καὶ δοκιμασίᾳ...»).

Ὁ ἀρχικὸς τύπος εἰσαγόταν, ὅπως στὶς ἄλλες χειροτονίες, μὲ τὴ φράση: «Ἡ θεία χάρις...», ὅπως εὐρίσκεται στὸ Εὐχολόγιον τοῦ Η' αἰῶνα (*Barberini gr.* 336). Κατὰ τὸ χειρόγραφο αὐτὸ ὁ Πατριάρχης ἐπέθετε τὰς χεῖρας του ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἐκλεγέντος ἐπισκόπου, ἀλλ' ἐπέθετε τὸ Εὐαγγέλιον μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ¹⁷. Κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα προστέθηκε ἡ πρώτη φράση («Ψήφω καὶ δοκιμασίᾳ...»), ἡ ὁποία ἀναφέρεται στὴ συνοδικὴ ἐκλογή. Ἐπισημαίνεται ὅτι ὁ ἐλληνικὸς ὄρος «προχειρίζεται», ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖται στὸν τύπο αὐτὸ, ἀποδίδεται στὴ γαλλικὴ μὲ τὸ ρῆμα «promouvoir», γιὰ τὸ χειροτονούμενος ἔχει ἐπιλεγῆ γιὰ τὴν προαγωγή του σὲ ἓνα ἀνώτερο βαθμὸ τῆς ἱερωσύνης, ἀφοῦ ὁ ὄρος σημαίνει ἐπίσης ἐκλέγειν καὶ προάγειν. Ὁ ὄρος αὐτὸς ἔχει ὡς ρίζα τὴ λέξι χεῖρ, ἀφοῦ μὲ τὴν ὑψωση τῆς χειρὸς ἀποφασίζεται συνήθως μία ἐκλογή. Τὸ κείμενο αὐτὸ λοιπὸν τονίζει ὅτι, μὲ τὴ συνοδικὴ ἐκλογή καὶ τὴ χειροτονία, ἡ θεία χάρις καὶ συνεπῶς ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐπιλέγει, ἐκλέγει καὶ χειροτονεῖ τὸν ἐπιλεγόμενον γιὰ τὸ ἐπισκοπικὸν λειτουργημᾶ πρεσβύτερο. Στὴ συνέχεια, ὁ τύπος αὐτὸς κατανοήθηκε ὡς προσευχὴ χειροτονίας, γι' αὐτὸ εἰσήχθη ἡ ἐπίθεση τοῦ Εὐαγγελίου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ νεοχειροτονηθέντος πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς σχετικῆς προσευχῆς¹⁸.

17. *Euchologe Barberini gr.* 336, Ed. S. PARENTI-E. VELKOVSKA. BELS 80. Rome, 2000², σ. 165-167.

18. A. RENTKOVSKY, «Чинопоследования хиротоний в византийских Евхологиях VIII-XII вв.», ВВ 61 [86] (2002), σ. 127-130.

Οί κληρικοί στο 1. Βήμα και μετά οί ψάλτες άπαντοῦν στον Πατριάρχη (ή στον προεστώτα επίσκοπο) τρίς με τὸ *Κύριε ἐλέησον*, ἐνώ ὁ χειροτονῶν ἀναγιγνώσκει χαμηλοφώνως τὴν πρώτη προσευχή τῆς χειροτονίας, μετὰ τὴν εὐλογία τοῦ ἐκλεγέντος τρίς με τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ καὶ με τὴν ἐπίθεση τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του. Τὸ κείμενο τῆς πρώτης προσευχῆς τῆς χειροτονίας, τὸ ὁποῖο μαρτυρεῖται ἤδη στὸ Εὐχολόγιον τοῦ Η΄ αἰῶνα (*Barberini gr.336*) εἶναι τὸ ἑξῆς: «*Δέσποτα Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ νομοθετήσας ἡμῖν διὰ τοῦ πανευφήμου σου Ἀποστόλου Παύλου, βαθμῶν καὶ ταγματῶν τάξιν, εἰς τὸ ἐξυπηρετεῖσθαι, καὶ λειτουργεῖν τοῖς σεπτοῖς καὶ ἀχράντοις σου Μυστηρίοις, ἐν τῷ ἀγίῳ σου Θυσιαστηρίῳ, πρῶτον Ἀποστόλους, δεῦτερον Προφήτας, τρίτον Διδασκάλους. Αὐτός, Δέσποτα τῶν ἀπάντων, καὶ τοῦτον τὸν ψηφισθέντα, καὶ ἀξιωθέντα ὑπεισελθεῖν τὸν Εὐαγγελικὸν ζυγόν, καὶ τὴν Ἀρχιερατικὴν ἀξίαν, διὰ τῆς χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ἀμαρτωλοῦ, καὶ τῶν συμπαρόντων Λειτουργῶν καὶ Συνεπισκόπων, τῇ ἐπιφοιτήσει καὶ δυνάμει, καὶ χάριτι τοῦ ἀγίου σου Πνεύματος*».

Ἡ προσευχή λοιπὸν αὐτὴ ὑπενθυμίζει κατ' ἀρχὴν τοὺς τρεῖς τύπους τοῦ ἐπισκοπικοῦ λειτουργήματος (ἀπόστολοι - προφῆται - διδάσκαλοι), οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται ἀπὸ τὸν ἀπόστολο Παῦλο: «*Οὗς ὁ Θεὸς ἔθετο ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, δεῦτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους*» (Α΄ Κορ. 12,28). Συνεπῶς, ἡ ἐπισκοπὴ εἶναι, κατὰ τὴν προσευχὴ αὐτὴ, θεῖος θεσμός. Ἡ ἀρχαία προσευχὴ τῆς ἐπισκοπικῆς ἐκλογῆς, ἡ ὁποία ὑπάρχει στὶς Ἀποστολικὲς Διαταγές, ἀναφερόταν ἐπίσης στοὺς ἀποστόλους, τοὺς προφῆτες καὶ τοὺς διδασκάλους, τονίζοντας ὅτι οἱ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ δοθέντες στὴν Ἐκκλησίᾳ θεσμοὶ μετὰ τὴ μαρτυρία τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐγκαθιδρύθηκαν μετὰ τὴ θεῖα χάρις στοὺς ἀποστόλους, τοὺς διδασκάλους καὶ τοὺς ἐπισκόπους¹⁹. Ἡ βυζαντινὴ αὐτὴ προσευχὴ τονίζει ἐπίσης ὅτι καὶ ὁ προαχθεὶς στὴν ἐπισκοπὴ «*ἠξιώθη ὑπεισελθεῖν τὸν εὐαγγελικὸν ζυγόν*», ἥτοι στὴν ἀποστολὴ τῆς ἐξαγγελίας τοῦ Εὐαγγελίου τῆς σωτηρίας καὶ στὴ διαφύλαξιν τῆς ὀρθοδοξίας τῆς πίστεως.

Αὐτὴ θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ἡ ὑπονοούμενη σημασία στὴν ἀκολουθία τῆς ἐπιθέσεως τοῦ Εὐαγγελίου στὴν κεφαλὴ τοῦ χειροτονηθέντος ἐπισκόπου, καίτοι ἡ ἀκολουθία αὐτὴ ὑπῆρχε ἤδη, ὅπως εἶδαμε, στὴ τελετὴ τῆς χειροτονίας τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν, ὅπου ὁμως ἡ προσευχὴ δὲν κάνει ὅποιονδήποτε ὑπαιτιγμὸν στὴν ἀποστολὴ νὰ φέρει «*τὸν ζυγόν τοῦ Εὐαγγελίου*»²⁰. Σὲ αὐτὴ ζητεῖται

19. Ἀποστολικαὶ Διαταγαί, VIII, 5, 3. SC 336, 146.

20. Ἀποστολικαὶ Διαταγαί, VIII, 5, 5. SC 336, 146.

νά λάβει ὁ χειροτονούμενος «διὰ τοῦ Χριστοῦ σου τὴν μετουσίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος». Αὐτὴ εἶναι λοιπὸν ἡ ἀπορρέουσα ἀπὸ τὴς ἀκολουθίας τῆς Ἀνατολῆς θεολογία τῆς ἐπισκοπικῆς χειροτονίας, ἥτοι ὅτι ὁ Χριστὸς χειροτονεῖ, «τῇ ἐπιφοιτήσει καὶ δυνάμει καὶ χάριτι τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος», ὅπως τονίζει ἡ πρώτη βυζαντινὴ προσευχή, ἡ ὁποία προσθέτει «ὡς ἐνισχύσας τοὺς ἁγίους σου ἀποστόλους καὶ προφήτας».

Ὁ Συμεὼν Θεσσαλονίκης διακηρύσσει ὅτι ὁ Χριστὸς χειροτονεῖ διὰ τῶν ἐπισκόπων, χορηγῶν τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Κατ' αὐτόν, ἡ τελετὴ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν δηλώνει κατὰ τρόπον συμβολικόν, ὅτι ἡ χορηγούμενη ἀπὸ τὸν Χριστὸ χάρις ἐπισκιάζει τὸν χειροτονηθέντα: «...μετὰ τὸ ἐρεῖσαι τὸ μέτωπον τῇ Τραπέζῃ καθ' ἑαυτὸν τὸν Ἰησοῦν εἰς ἔλεον ἑαυτοῦ καὶ κατοικίαν σὺν Πατρὶ καὶ Πνεύματι ἐπικαλούμενος, τὴν ἀρχιερατικὴν ἐπάνω τῆς κεφαλῆς ἐπιδέχεται δεξιάν ἢ δεικνύει τὸ ἐπισκιάζειν τῆς χάριτος καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ μεταδοτικόν, ἐπεὶ καὶ τοῖς ἀποστόλοις τὰς χεῖρας ἐπέθηκε. Καὶ αὐτὸς γὰρ ἐπάρας τὰς χεῖρας, φησὶν, «Εὐλόγησον αὐτούς» (Λκ. 24, 50) καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ κατελθόν, ταῖς κεφαλαῖς αὐτῶν ἐπεκάθησεν»²². Μετὰ τὴν προσευχὴν αὐτή, ἕνας ἀπὸ τοὺς συλλειτουργοῦντες ἐπισκόπους ἐκφωνεῖ τὴν Μεγάλην Συναπτὴν, στὴν ὁποία εὐχεται εἰδικότερα γιὰ τὸν χειροτονοῦντα καὶ τὸν χειροτονούμενο. Τότε ὁ προσεσπῶς τῆς χειροτονίας προσθέτει μίαν δευτέραν προσευχὴν, ἡ ὁποία μαρτυρεῖται στὸ Εὐχολόγιον τοῦ τέλους τοῦ Η' αἰῶνα (*Barberini gr.336*) καὶ θεωρεῖται μεταγενέστερη ἀπὸ τὴν πρώτην²³. «Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὴν ἀνθρώπου φύσιν τὴν τῆς Θεότητος ὑπενεγκεῖν οὐσίαν, τῇ σῇ οἰκονομίᾳ, ὁμοιοπαθεῖς διδασκάλους καταστήσας, τὸν σὸν ἐπέχοντα θρόνον, εἰς τὸ ἀναφέρειν σοὶ θυσίαν, καὶ προσφορὰν ὑπὲρ παντὸς τοῦ λαοῦ σου. Σὺ, Χριστέ, καὶ τοῦτον τὸν ἀναδειχθέντα οἰκονόμον τῆς ἀρχιερατικῆς χάριτος, ποίησον μιμητὴν σοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Ποιμένου, τιθέντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων σου, ὁδηγὸν εἶναι τυφλῶν, φῶς τῶν ἐν σκότει, παιδευτὴν ἀφρόνων, διδάσκαλον νηπίων, φωστῆρα ἐν κόσμῳ, ἵνα, καταρτίσας τὰς ψυχὰς τὰς ἐμπιστευθείσας αὐτῷ ἐπὶ τῆς παρουσίας ζωῆς, παραστή τῷ Βήματί σου ἀκαταισχύντως, καὶ τὸν μέγαν μισθὸν λάβῃ, ὃν ἠτοίμασας τοῖς ἀθλήσασιν ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος τοῦ Εὐαγγελίου σου. Σὸν γὰρ ἐστὶ τὸ ἐλεεῖν καὶ σώζειν ἡμᾶς, ὁ Θεός, καὶ σοὶ τὴν δόξαν

21. ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, *Περὶ τῶν ἱερῶν χειροτονιῶν* 246. PG 155, 465A.

22. ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, *Περὶ τῶν ἱερῶν χειροτονιῶν* 169. PG 155, 376BC.

23. Α. ΡΕΝΤΚОВΣΚΥ, «Чинопоследования хиротоний в византийских Евхологиях» VIII-XII ВВ., σ. 123-127.

ἀναπέμπομεν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ, καὶ τῷ Παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων».

Αὐτὴ ἡ προσευχὴ τῆς χειροτονίας ὑπενθυμίζει ὅτι ὁ ἐπίσκοπος καθίσταται στὴν Ἐκκλησία του «εἰς τόπον καὶ τύπον Χριστοῦ», ἡ ἀναφορά του δὲ ὅτι ἀνέροχεται στὸν θρόνο του ὑπενθυμίζει τοὺς λόγους τοῦ Ἰγνατίου Ἀντιοχείας, ὁ ὁποῖος ἔλεγε στὶς ἀρχές τοῦ Β΄ αἰῶνα ὅτι κάθεται στὸν θρόνο τοῦ Θεοῦ²⁴. Συνεπῶς, ἡ ἐπισκοπικὴ ἐξουσία εἶναι θεία ἐξουσία. Εἶναι ἡ ἐξουσία, τὴν ὁποία ὁ Χριστός, ὁ ἐνανθρωπήσας Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἔλαβε ἀπὸ τὸν Πατέρα του καὶ μετέδωσε στοὺς μαθητές του μὲ τὴν ἐπιφοίτηση τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, ὥστε νὰ τὴ μεταδώσουν μὲ τὴ σειρά τους στοὺς μαθητές τους μὲ τὴν ἐπίθεση τῶν χειρῶν, γι' αὐτὸ ἡ προσευχὴ ζητεῖ νὰ εἶναι ὁ χειροτονούμενος «μιμητὴς τοῦ ἀληθινοῦ Ποιμένου». Ὁ Συμεὼν Θεσσαλονίκης ὑποστηρίζει ὅτι «ἡ χειροτονία τὴν ἐξουσίαν παρέχει καὶ δύναμιν τοῦ ποιήσαντος (= δημιουργοῦ). Καὶ ἐπειδὴ οὐδὲν τῶν ὄντων χωρὶς αὐτοῦ, ἦλθε δὲ αὐτὸς εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀναγεῖν, ταύτην αὐτὴν τὴν δύναμιν ἀναλαμβάνομενος ἀφ' ἡμῶν, παρέσχεν ἡμῖν διὰ τῆς αὐτοῦ ἱερωσύνης, καὶ δι' αὐτῆς πᾶσαι ἡμῖν αἰ τελεταὶ ἐνεργοῦνται, καὶ οὐδὲν ἅγιον χωρὶς ἱερέως ἐστίν. Ἔτι δὲ καὶ ἐξ ἀρχῆς ἄρχοντας ἡμᾶς διὰ τῆς ἱερωσύνης καθιστᾷ»²⁵. Τέλος, ἡ προσευχὴ αὐτὴ τονίζει ὅτι ἀποστολὴ τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος εἶναι «τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου».

Μετὰ τὴ δευτέρη προσευχὴ ἀναλαμβάνεται τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τίθεται στὴν ἁγία Τράπεζα, ἐνῶ ὁ χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος ἐγείρεται. Τότε, ὁ προεστὼς τῆς χειροτονίας ἐπίσκοπος, ἐνδύει τὸν ἐπίσκοπο μὲ τὰ ἐπισκοπικὰ λειτουργικὰ ἄμφια καὶ διακριτικά, τὸν σάκκο, τὸ ὠμοφόριο, τὸ ἐγκόλπιο καὶ τὴ μίτρα. Τὸ Ἀρχιερατικὸν προβλέπει τὴν παράδοση ἐπίσης κατὰ τὴ στιγμή αὐτὴ καὶ τῆς ἀρχιερατικῆς ράβδου, ἐνῶ κατὰ τὸ Ἀρχιερατικὸν τῆς Μόσχας (*Tchinovnik*) ἡ ἀρχιερατικὴ ράβδος παραδίδεται στὸ τέλος τῆς θ. Λειτουργίας, κατὰ τὴ στιγμή τῆς τελετῆς τῆς ἐνθρονίσεως, στὴν ὁποία θὰ ἀναφεροῦμε εἰδικότερα. Στὴ σύγχρονη πράξη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὅπως ἐπίσης καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, ἡ μίτρα καὶ ἡ ἀρχιερατικὴ ράβδος παραδίδονται στὸν νεοχειροτονηθέντα ἐπίσκοπο στὸ τέλος τῆς θ. Λειτουργίας, πρὸ τῆς ἀπολύσεως, ἀκριβῶς πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνοδὸ του στὸν θρόνο καὶ τὴν εὐλογία μὲ τὰ δίκηρα τῶν πιστῶν.

24. ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, *Περὶ τῶν ἱερῶν χειροτονιῶν* 207, PG 155, 420A. Πρβλ. σχετικὰ ΙΓΝΑΤΙΟΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ, *Πρὸς Μαγνησιεῖς* I, 1. SC 10bis, 82-84.

25. ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, *Περὶ τῶν ἱερῶν τελετῶν* 37. PG 155, 177D-179A.

Εἶναι ὁμως ἀξιοσημείωτον ὅτι στήν παλαιά παράδοση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπως αὐτή μαρτυρεῖται στό Εὐχολόγιον τοῦ τέλους τοῦ Η΄ αἰῶνα (*Barberini gr.* 336) ἐπέδιδε στόν χειροτονηθέντα ἐπίσκοπο μόνο τὸ ὠμοφόριο, τὸ ὁποῖο ἔφερε ἐπάνω ἀπὸ τὸ φελώνιο. Αὐτὴ ἦταν ἡ πράξη καὶ στόν ΙΕ΄ αἰῶνα, κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Συμεῶν Θεσσαλονίκης, ὁ ὁποῖος τονίζει ὅτι τὸ ὠμοφόριο εἶναι τὸ μόνο ἰδιαίτερο ἄμφιο γιὰ τὸν ἐπίσκοπο, ἐπειδὴ συμβολίζει «τὴν σάρκωσιν καὶ ἐνανθρώπησιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ», τὸν «τελετάρχην Λόγον», «τὸν καὶ τῇ τελείᾳ ἐνώσει τελείως ἡμᾶς ἀγιάσαντα»²⁶. Προφανῶς, τὸ ἐγκόλπιον ἦταν ἓνα διακριτικό, τὸ ὁποῖο φερόταν ἐκτός τῆς θ. Λειτουργίας καὶ στήν ἀρχὴ ἦταν ἀποκλειστικὸ προνόμιον τοῦ Πατριάρχου. Ὁ Συμεῶν Θεσσαλονίκης ἀναφέρει τὸ Ἐγκόλπιον ἢ τὸν σταυρόν, τὸ ὁποῖο φέρει ὁ ἐπίσκοπος ὡς σημεῖο τῆς Ὁμολογίας τῆς πίστεως, κατὰ τὴν περιγραφὴ τοῦ *μανδύα*²⁷, ἐνῶ διευκρινίζει ὅτι ὁ Πατριάρχης ἐλάμβανε τὸ ἐγκόλπιον ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα²⁸. Ἀργότερα, μετὰ τὸν ΙΖ΄ αἰῶνα, διαδόθηκε ἡ τάση νὰ φέρουν καὶ οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι *σταυρόν καὶ ἐγκόλπιον* κατὰ τὴ θ. Λειτουργία.

Ἡ *μίτρα* δὲν ἦταν ἐπίσης στήν ἀρχὴ λειτουργικὸ ἄμφιο, ἀφοῦ ἡ κανονικὴ παράδοση ὄριζε νὰ τελεῖται ἡ θ. Λειτουργία μὲ ἀκάλυπτη κεφαλὴ. Ὁ Συμεῶν Θεσσαλονίκης ἀναφέρει ὅτι μόνο οἱ ἐπίσκοποι Ρώμης καὶ Ἀλεξανδρείας ἔφεραν *μίτρα* κατὰ τὴ θ. Λειτουργία³⁰. Ἀργότερα, μετὰ τὴν πτώση τοῦ Βυζαντίου, εἰσήχθη ἡ χρῆσις τῆς στή θ. Λειτουργία μὲ πρῶτον τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχον³¹. Ὁρισμένοι δέχονται ὅτι ἡ *μίτρα*, ὅπως τὴ γνωρίζουμε σήμερον, ἦταν αὐτοκρατορικὸ στέμμα, τὸ ὁποῖο κληρονόμησε ὁ πατριάρχης ὅταν ἔγινε ἐθνάρχης, λόγω τῆς ἀπουσίας αὐτοκράτορα. Ὡστόσο εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ εἰσήχθη στή θ. Λειτουργία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὸν Κύριλλο Λούκαρι, ὅταν, μετὰ τὴν πατριαρχία του στήν Ἀλεξάνδρεια (1601- 1620), ἔγινε Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης

26. ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, *Ἐρμηνεία περὶ τε τοῦ θείου ναοῦ*. PG 155, 709.

27. ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, *Περὶ τῆς ἱερᾶς λειτουργίας* 80. PG 155, 257A.

28. ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, *Περὶ τῶν ἱερῶν χειροτονιῶν*, 229. PG 155, 441C.

29. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου βλ. V. LARIN, *The Byzantine Hierarchical Divine Liturgy in Arsenij Suxanov's Proskinitarij. Text, Translation and Analysis of the Entrance Rites*. Rome, 2010. (OCA 286), σ. 228-230.

30. ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, *Ἐρμηνεία περὶ τε τοῦ θείου ναοῦ* 45. PG 155, 716D-717B. Βλ. ἐπίσης *Ἀπόκρισις εἰς Γαβριὴλ Πενταπόλεως* 20. PG 155, 872C-D, ἐνθα ὁ Συμεῶν υἰοθετεῖ τὴν ἐρμηνεία τοῦ Θεοδώρου Βαλσαμῶνος.

31. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου βλ. W. T. WOODFIN, *The Embodied Icon. Liturgical Vestments and Sacramental Power in Byzantium*. Oxford: Oxford University Press, 2012 (Oxford Studies in Byzantium), σ. 31-33.

(1620-1638). Ἐτσι, ἡ λειτουργικὴ χρῆσις τῆς μίτρας διαδόθηκε καὶ στοὺς ἄλλους πατριάρχες, ἐνῶ μετὰ καὶ στοὺς ἄλλους ἐπισκόπους, ἀλλὰ μετὰ τὸν ΙΖ΄ αἰῶνα³². Ἀνάλογη ἐξέλιξη εἶχε καὶ ὁ σάκκος, ὁ ὁποῖος ἦταν στὴν ἀρχὴ αὐτοκρατορικὸ ἔνδυμα καὶ ὑποκατέστησε τὸ φελώνιο τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, πρὶν ἀπὸ τὴν χρησιμοποίησή του ἀπὸ ὅλους τοὺς ἐπισκόπους³³. Ὁ Συμεὼν Θεσσαλονίκης ἀναφέρει πράγματι ὅτι κατὰ τὸν Ε΄ αἰῶνα ὀρισμένοι ἐπίσκοποι εἶχαν τὸ προνόμιο νὰ φέρουν, ἀντὶ τοῦ φελωνίου, πολυσταύριον ἢ σάκκον³⁴.

Σὲ κάθε ἐπίδοση ἀμφίου ἢ ἐμβλήματος ὁ προεστὼς τῆς χειροτονίας λέγει ἐκφώνως: «Ἄξιος», τὸ ὁποῖο ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ τοὺς κληρικούς καὶ τοὺς ψάλτες. Πρόκειται γιὰ μίαν ἀναγόρευση, ἡ ὁποία βεβαιώνει τὸ γεγονός ὅτι ὁ νεοχειροτονηθεὶς κατέστη ἄξιος τοῦ ἀξιώματος τῆς ἐπισκοπῆς, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Συμεὼν Θεσσαλονίκης: «ἀναγορεύεται Ἄξιος, ὡς παρὰ Θεοῦ γεγονὼς ἄξιος καὶ γνωστός· ὧν τοῖς ἀγγέλοις καὶ τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἀξίως τοῦ ἔργου ὀφείλων πολιτεύεσθαι»³⁵. Ἡ ἴδια ἀναγόρευση γίνεται, κατὰ τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν καὶ στοὺς ἄλλους βαθμοὺς τῆς ἱερωσύνης μετὰ τὴν προσευχὴν τῆς χειροτονίας, ἀποτελοῦσε δὲ μέρος τῆς χειροτονίας ἤδη κατὰ τὸν Ε΄ αἰῶνα, ὅπως τὸ ἐπιβεβαιώνει καὶ ἡ *Διαθήκη τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*.

Ὁ χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος, μετὰ τὴν περιβολὴν του μὲ τὰ ἐπισκοπικὰ ἄμφια καὶ ἐμβλήματα, ἀνταλλάσσει γιὰ *τρίτη φορὰ* τὸν ἀσπασμὸ τῆς εἰρήνης μὲ τὸν χειροτονήσαντα ἐπίσκοπο καὶ τοὺς ἄλλους συλλειτουργοὺς του, ἐνῶ ἡ θ. Λειτουργία συνεχίζεται. Σήμερα, ὁ νεοχειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος καταλαμβάνει μόνον τὴν πρώτην θέσιν μετὰ τὸν Πατριάρχου ἢ τὸν προεστῶτα τῆς χειροτονίας ἐπίσκοπο καὶ κοινωνεῖ πρῶτος ἀπὸ ὅλων τοὺς ἄλλους ἐπισκόπους, ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, ὅπως μαρτυρεῖται σὲ τὴν *Ἀποστολικὴν Διαταγὴν*, κατὰ τὴν ὁποία προῖστατο τοῦ εὐχαριστιακοῦ μέρους τῆς θ. Λειτουργίας ἀμέσως μετὰ τὴν χειροτονία του.

V. Ἐνθρόνιση

Ἡ τελετὴ τῆς ἐνθρόνισεως γινόταν συνήθως ἀμέσως μετὰ τὴν χειροτονία, ὅταν αὐτὴ τελεῖτο στὸν καθεδρικό ναὸ τῆς χηρεύουσας ἐπισκοπῆς, ἀφοῦ ἡ ἐπι-

32. LARIN, ὅπ.π. σ. 100, 233.

33. Ὅπ.π. Πρβλ. ἐπίσης WOODFIN, ὅπ.π., σ. 133-177.

34. ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, *Περὶ ἱερῶν λειτουργίας* 79 καὶ 81. PG 155, 256B καὶ 260C.

35. ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, *Περὶ τῶν ἱερῶν χειροτονιῶν* 210, PG 155, 424B.

σκοπική χειροτονία δὲν ἦταν δυνατόν νὰ χωρισθεῖ ἀπὸ τὴ τοπικὴ Ἐκκλησία, στὴν ὁποία ὁ ἐπίσκοπος θὰ τελοῦσε τὴν Εὐχαριστία, συμφώνως πρὸς τὴ μαρτυρία τοῦ Ἰγνατίου Ἀντιοχείας, ὁ ὁποῖος, στὶς ἀρχὲς ἤδη τοῦ Β΄ αἰῶνα, προέτρεπε ὅτι «μηδεὶς χωρὶς τοῦ ἐπισκόπου τί πρᾶσσέτω τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐκεῖνη βεβαία Εὐχαριστία ἡγείσθω, ἢ ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον οὐσα», γιατί, «ὅπου ἂν φανῆ ὁ ἐπίσκοπος, ἐκεῖ καὶ τὸ πλῆθος ἔστω, ὡσερ ὅπου ἂν ἦ Χριστὸς Ἰησοῦς, ἐκεῖ ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία»³⁶.

Ἐν τούτοις, διαδόθηκε ταχύτατα ἡ παράδοση ἤδη κατὰ τὴ βυζαντινὴ περίοδο νὰ χειροτονοῦνται οἱ ἐπίσκοποι στὸν πατριαρχικὸ ναό, γι' αὐτὸ ἡ τελετὴ τῆς ἐνθρονίσεως τοῦ νεοχειροτονηθέντος ἐπισκόπου στὸν καθεδρικὸ ναὸ ἐγένε μίαν χωριστὴ ἀπὸ τὴ χειροτονία τελετὴ. Ἡ ἐνθρόνιση συνίστατο κυριολεκτικῶς στὴν ἐπίσημη ἐγκαθίδρυση τοῦ νέου ἐπισκόπου στὸν θρόνο του, ἀφοῦ μὲ τὴν τελετὴ αὐτὴ γινόταν κύριος τῆς τοπικῆς τοῦ Ἐκκλησίας. Ὁ Συμεὼν Θεσσαλονικῆς γράφων κατὰ τὸν ΙΕ΄ αἰῶνα, μαρτυρεῖ ὅτι ὁ «ἐνθρονισμὸς πρότερον μὲν ἐγένετο μεγαλοπρεπῶς, ὡς νῦν ὁ τοῦ πατριάρχου, περὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἐνθρονιζομένου ἀρχιερέως, ἐπισκόπων συναγομένων τῆς ἐπαρχίας καὶ τὸν ἐνθρονισμὸν ἐπιτελούντων γραμμασι τοῦ ἀρχιεπισκόπου. Νῦν δὲ τοῦτο πέπανται τοῖς βαρβαρικοῖς ἐφόδοις καὶ τοῖς ἐπελθοῦσι ταῖς Ἐκκλησίαις πειρασμοῖς καὶ ταῖς ταραχαῖς, ἐν τῇ Μεγάλῃ δὲ μόνον γίνεται Ἐκκλησία»³⁸. Ἡ ἐγκαθίδρυση λοιπὸν στὸν θρόνο τοῦ νεοχειροτονηθέντος ἐπισκόπου σημαίνει ὅτι τελειοῦται ἡ κτήσις τῆς ἐπισκοπικῆς ἐξουσίας τόσο γιὰ τὴ διοίκηση τῆς δικῆς τοῦ τοπικῆς Ἐκκλησίας, ὅσο καὶ γιὰ τὴ χειροτονία καὶ τὴν κρίση τῶν μελῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τοῦ σώματος. Ἡ τελετὴ αὐτὴ γινόταν γενικῶς στὴν ἀρχὴ τῆς θ. Λειτουργίας κατὰ τὴ στιγμὴ τοῦ Τρισαγίου, ὅταν ὁ χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος ἀνερχόταν σὸ ὑψωμένο σύνθρονον τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ, ὅπου ἐγκαθίστατο τρεῖς φορὲς ἀπὸ τοὺς παρόντες ἐπισκόπους, ἐνῶ οἱ πιστοὶ ἀναφωνοῦσαν τὸ «Ἄξιος»³⁹. Μία πτυχὴ τῆς τελετῆς αὐτῆς μπορεῖ νὰ παρατηρηθεῖ ἕως καὶ σήμερα στὴν τελετὴ ἐνθρονίσεως τοῦ πατριάρχου Μόσχας.

Σήμερα, ἡ τελετὴ τῆς ἐνθρονίσεως γίνεται συνήθως ἐκτὸς τῆς θ. Λειτουργίας, στὰ πλαίσια μίας δοξολογίας προϋσταμένου τοῦ νέου ἐπισκόπου, κατὰ τὴν ὁποία ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Πατριάρχου ἀναγιγνώσκει ἐπίσημως τὴν ἀπόφαση τῆς

36. ΙΓΝΑΤΙΟΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ, *Πρὸς Σμυρναίους*, VIII, 1. SC 10, 138.

37. Βλ. NESELOVSKII, ὄπ.π., σ. 244-247.

38. ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, *Περὶ τῶν ἱερῶν χειροτονιῶν* 216, PG 155, 428D.

39. Ὅπ.π.

Συνόδου σχετικῶς μὲ τὴν ἐκλογή τοῦ νέου ἐπισκόπου στὴν ἐπισκοπὴ αὐτή. Ὡστόσο, κατὰ τὸ Ἀρχιερατικόν τῆς Μόσχας (*Tchinovnik*), στὸ τέλος τῆς θ. Λειτουργίας γιὰ τὴ χειροτονία ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι ἀποβάλλουν τὰ λειτουργικά τους ἄμφια γιὰ νὰ φορέσουν τὸν μανδύα καὶ ὁ προεστὼς τῆς χειροτονίας παραδίδει ἐπίσημως στὸν νέο ἐπίσκοπο τὴν ποιμαντορικὴ ράβδο στὸ μέσο τοῦ ναοῦ μὲ μία σύντομη προτρεπτικὴ Ὁμιλία, ἐνῶ ὁ νέος ἐπίσκοπος εὐλογεῖ τοὺς πιστοὺς, στρεφόμενος στὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα⁴⁰. Στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ στὴν Ἐκκλησία τῆς Κύπρου ὁ νέος ἐπίσκοπος λαμβάνει τὴν ποιμαντορικὴ ράβδο πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπόλυση τῆς θ. Λειτουργίας, κατὰ τὴν ὁποία χειροτονήθηκε, μετὰ δὲ ἀνέρχεται στὸν θρόνο. Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ τὴ θεωρήσουμε μίαν «πρώτη» ἢ «μικρὴ» ἐνθρόνιση, ἢ ὁποία γίνεται τὴν ἡμέρα τῆς χειροτονίας του, πρὸ τῆς τελέσεως τῆς πραγματικῆς ἐνθρονίσεώς του στὸν καθεδρικὸ ναό.

Συμπεράσματα

1. Ἡ ἀκολουθία τῆς χειροτονίας στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία περιβάλλεται μὲ ἰδιαίτερη ἐπισημότητα, ἢ ὁποία μαρτυρεῖ ὅτι εἶναι ἓνα μεῖζον γεγονός στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀκολουθία αὐτὴ ἐκφράζει κατὰ θαυμαστὸ τρόπο τὸ θεολογικὸ βάθος τοῦ ἐπισκοπικοῦ λειτουργήματος, τόσο μὲ τὰ κείμενα, ὅσο καὶ μὲ τὶς τελετουργίες.

2. Δυνάμεθα νὰ διακρίνουμε πέντε στάδια, τὸ περιεχόμενο τῶν ὁποίων ἔχει χαρακτῆρα βαθύτατα θεολογικό, ἦτοι: 1) ἡ ἐκλογή, 2) τὸ μικρὸ καὶ τὸ μεγάλο μῆνυμα, 3) ἡ Ὁμολογία τῆς πίστεως, 4) ἡ ἐπίθεση τῶν χειρῶν (χειροτονία), καὶ 5) ἡ ἐνθρόνιση.

3. Σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ἀκολουθίας παρατηρεῖται ἡ ἰδιαίτερη ἔμφαση στὴν ὑμνογραφία τῆς Πεντηκοστῆς, ἢ ὁποία τονίζει τὴν πνευματολογικὴ πτυχὴ τῆς ἐπισκοπικῆς χειροτονίας. Ἡ ἐκλογή καὶ ἡ χειροτονία γίνονται μὲ τὸν φωτισμὸ καὶ τὴν ἐνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅπως καὶ στοὺς ἀποστόλους, ὅταν ἐπωμίσθησαν τὴν ἀποστολὴ τῆς ἐξαγγελίας τοῦ Εὐαγγελίου στὸν κόσμον κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς.

4. Ἡ πνευματολογικὴ λοιπὸν πτυχὴ τῆς ἀκολουθίας τῆς ἐπισκοπικῆς χειροτονίας δὲν θὰ μπορούσε νὰ χωρισθεῖ ἀπὸ τὴν χριστολογικὴ πτυχή, ἀφοῦ πρό-

---

40. *Tchinovnik*, τ. 2, σ. 27, *Grand Euchologe* (Trad. Denis Guillaume), σ. 776.

κειται για την εξουσία του Χριστού, ή οποία λήφθηκε από τον Πατέρα και μεταδόθηκε στους αποστόλους κατά την ημέρα της Πεντηκοστής και μέχρι σήμερα με την τελετή της ακολουθίας της επισκοπικής χειροτονίας. Η τελετή αυτή μαρτυρεί ότι το επισκοπικό λειτουργήμα ασκείται «εις τόπον και τύπον Χριστού», αφού ενεργεί την ιερωσύνη του Χριστού, του μοναδικού Μεγάλου Αρχιερέως της Εκκλησίας.

5. Οί τελευταίες τελετουργίες της ακολουθίας αυτής καθιστούν προφανή τον χριστολογικό χαρακτήρα της. Άναμφιβόλως, ή τελετή της επιθέσεως των χειρών είναι ή αρχαιότερη, αφού μαρτυρείται στα καινοδιαθηκικά κείμενα (Πράξ. 13, 1-5. Α΄ Τιμ. 4,14). Έκφράζει με συμβολικό τρόπο ότι ή πηγάζουσα από τον Χριστό θεία χάρις επισκιάζει τον χειροτονούμενο, αφού ό Χριστός χειροτονεϊ «τῇ ἐπιφοιτήσει και δυνάμει και χάριτι τοῦ ἁγίου Πνεύματος», όπως βεβαιώνει ή πρώτη προσευχή της χειροτονίας. Ἔτσι, ή εξουσία του Χριστού, την οποία ἔλαβε από τον Πατέρα και μετέδωσε στους αποστόλους του διά του ἁγίου Πνεύματος κατά την ημέρα της Πεντηκοστής μεταδόθηκε από αυτούς τους μαθητές τους διά της επιθέσεως των χειρών και συνεχίζεται με την αποστολική διαδοχή.

6. Η τελετή της επιθέσεως του Εὐαγγελίου στην κεφαλή του ἐκλεγέντος ἐπισκόπου κατά τῆ χειροτονία, ή οποία μαρτυρείται από τις Ἀποστολικές Διαταγές (τέλη Δ΄ αἰώνα), δηλώνει ότι ό ἴδιος ό Χριστός διά του ἁγίου Πνεύματος ἐκλέγει, χειροτονεϊ και προάγει τους διαδόχους των ἀποστόλων με τῆ συνοδική ἐκλογή και χειροτονία. Η τελετή αυτή ὑπενθυμίζει επίσης ότι ή κύρια ἀποστολή του επισκοπικού λειτουργήματος είναι «τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου», αφού ό ἐκλεγείς κρίθηκε ἄξιος «ὑπεισελθεῖν τὸν εὐαγγελικὸν ζυγόν», ἥτοι τῆ ἀποστολή της ἐξαγγελίας του Εὐαγγελίου της σωτηρίας και της διαφυλάξεως της ὀρθοδοξίας της πίστεως. Ὑπό τὴν ἔννοια αυτή, ή τελετή της επιθέσεως των χειρών ἀκολουθοῦσε από τον Ε΄ αἰώνα τὴν ἀκολουθία της Ὁμολογίας της πίστεως του ἐκλεγέντος ἐπισκόπου, με τὴν ὁποία ό τελευταῖος ὁμολογεῖ δημοσίως τὴν πίστη του τόσο στῆ διδασκαλία των Πατέρων και των ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν συνόδων, ὅσο και στους ἱερους κανόνες της Εκκλησίας, ἐνῶ ὑπόσχεται νὰ μεριμνᾷ για τῆ διαφύλαξη της ἐνότητος της Εκκλησίας.

7. Η στιγμή της επισκοπικής χειροτονίας στην ἀρχή της θ. Λειτουργίας κατά τῆ βυζαντινῆ παράδοση, ἐκφράζει τὸν ρόλο του ἐπισκόπου ὡς προεστῶτος της Εὐχαριστίας της τοπικῆς Εκκλησίας και ἐγγυητοῦ της αὐθεντικότητάς της, ὡς επίσης και του ἔχοντος τὴν πληρότητα του χαρίσματος της διδασκαλίας (1, 7-8), αφού οί τελετουργίες της χειροτονίας προηγούνται τόσο της

εὐχαριστιακῆς λειτουργίας, ὅσο καὶ τῆς λειτουργίας τοῦ λόγου. Ὑπὸ τὴν ἔννοια αὐτή, ἡ ἀκολουθία τῆς χειροτονίας δὲν χωρίζεται ἀπὸ τὴν τοπικὴ Ἐκκλησία, στὴν ὁποία ὁ ἐπίσκοπος εἶναι κύριος τῆς τελετουργίας τῆς Εὐχαριστίας, γι' αὐτὸ ἐξηγεῖται τὸ γεγονός ὅτι, καίτοι τὰ ἄλλα μυστήρια ἢ οἱ μυστηριακὲς τελετουργίες ἀποσυνδέθησαν ἀπὸ τὴ θ. Λειτουργία, ἡ ἀκολουθία τῆς χειροτονίας οὐδέποτε χωρίσθηκε ἀπὸ τὴν τέλεση τῆς θ. Λειτουργίας στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία.